

SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELER BAĞLAMINDA ŞANLIURFA İLİNİN GÖÇ PROFİLİ*

Filiz ÖZBAY**

Özet

Göç; sosyal, kültürel, ekonomik, toplumsal ve çevresel faktörlerin etkisiyle daha iyi bir hayat sürmek amacıyla bir bölgeden başka bir bölgeye sürekli veya geçici olarak yapılan yer değiştirme hareketi olarak tanımlanabilir. Göç kavramı ile sadece nüfusun bir yerden başka bir yere hareketi olarak düşünülse de göç coğrafi bir yer değiştirmeden çok daha kapsamlı bir yapıya sahiptir. Sonuçları itibarıyla sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik birçok öğeyi içinde barındırmaktadır. Sosyo-ekonomik faktörler iç göç hareketlerinde belirleyici faktör olduğu için iç göç olgusu bu faktörler dikkate alınarak Şanlıurfa özelinde ele alınmıştır. Şanlıurfa ili sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından Türkiye'nin genel durumuyla karşılaştırıldığında sürekli ve yüksek oranda göç verme nedeni daha iyi anlaşılmaktadır. Özellikle demografik göstergelerde ilin sahip olduğu değerler Türkiye ortalamasından farklılık göstermektedir. Şanlıurfa ilinin demografik (hızlı nüfus artışı, yüksek doğurganlık hızı, yüksek bağımlılık oranı) ve ekonomik göstergeleri (yüksek işsizlik ve ekonomik ve mali göstergeler) ilin net göç hızının sürekli negatif olmasında belirleyici olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, İç Göç, Sosyo-ekonomik Faktörler.

MIGRATION PROFILE OF ŞANLIURFA PROVINCE IN THE CONTEXT OF SOCIO-ECONOMIC INDICATORS

Abstract

Migration; It can be defined as the movement of permanent or temporary displacement from one region to another in order to lead a better life under the influence of social, cultural, economic, societal and environmental factors. Although the concept of migration is only considered as the movement of the population from one place to another, migration has a much more comprehensive structure than a geographical displacement. As of the results, it contains many social, economic, cultural and psychological elements. Since socio-economic factors are the determining factors in internal migration movements, the phenomenon of internal migration has been handled specifically in Şanlıurfa, considering these factors. When the province of Şanlıurfa is compared with the general situation of Turkey in terms of socio-economic development, the reason for continuous and high rate of immigration is better understood. In particular, the values of the province in demographic indicators differ from the average of Turkey. The demographic (rapid population growth, high fertility rate, high dependency rate) and economic indicators (high unemployment and economic and

* Bu çalışma 2018-2021 Döneminde Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı'nda hazırlanan "İç Göç Hareketlerinin Sosyal ve Ekonomik Analizi: Şanlıurfa'dan İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir İnceleme" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı, filiz.ozbay21@gmail.com.

financial indicators) of Şanlıurfa province have been decisive in the negative net migration rate of the province.

Keywords: Migration, Internal Migration, Socio-economic Factors.

GİRİŞ

Göç; ekonomik, siyasi, toplumsal ve çevresel faktörlerin etkisiyle bireylerin ya da toplulukların buldukları yerleşim yerini bırakarak başka bir yerleşim yerine ya da başka bir ülkeye gitme durumu olarak tanımlanabilir.

Göç, birey ve toplum üzerinde hemen hemen her alanda dolaylı veya doğrudan etkili olan ve süreklilik gösteren aktif bir süreçtir. Göç kavramı ile sadece nüfusun bir yerden başka bir yere hareketi olarak düşünülse de göç coğrafi bir yer değiştirmeden çok daha kapsamlı bir yapıya sahiptir. Sonuçları itibariyle sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik birçok öğeyi içinde barındırmaktadır.

Türkiye’de iller ve bölgeler arasında görülen sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları, nüfus hareketlerine neden olmakta ve bunun sonucunda ise iç göç ortaya çıkmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri ile illerin aldığı ve verdiği göç arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri bireylerin yaşam düzeyini etkileyerek gelişmemiş illerin göç vermesine neden olarak göç almasını engellemekte, gelişmiş illerin ise göç almasını sağlayarak göç vermesine engel olmaktadır (Özbay ve Gör, 2020:1161).

Sosyo-ekonomik ve demografik göstergeler iç göç üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu için çalışmada iç göç hareketlerinin nedenleri sosyo-ekonomik ve demografik ekseninde ele alınmış ve iç göç olgusu bu eksenler dikkate alınarak Şanlıurfa özelinde incelenmektedir. Bu kapsamda çalışmada 1980-2020 dönemi Şanlıurfa ilinin gelişmişlik sıralaması verileri dâhilinde belirlenerek mevcut ekonomik ve demografik

yapısı farklı göstergeler üzerinden Türkiye ortalamasıyla karşılaştırılarak göç ile ilişkisi değerlendirilmektedir.

1. Göç Kavramı

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski olan, günümüzde de süregelen ve gelecekte de devam edecek olan dünyanın her yerinde görülmesi olası bir durumdur. Göç olgusu toplumun sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik vb. birçok boyutuyla yakından ilgili olduğu, toplumsal ve kuramsal dönüşümlere etki ettiği için her bilim dalı göçe kendi perspektifinden bakmıştır (Bulut, 2005: 192). Göç farklı açılardan çeşitli disiplinlerin ortak ilgi alanına girdiği için farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

Everett S. Lee “A Theory of Migration” adlı makalesinde göçü, genel olarak kalıcı veya yarı kalıcı bir ikamet değişikliği olarak tanımlamaktadır. Lee bu tanımlanmasında hareketin uzaklığı, hareketin gönüllü veya istemsiz olması iç ve dış göç olması üzerine herhangi bir kısıtlama getirmemiştir (Lee, 1969:49).

Chakma ve Akhy’a göre göç genellikle, bir kişinin açıkça tanımlanmış coğrafi birimler arasında olağan ikametini değiştirmeyi içeren bir coğrafi veya mekânsal hareketlilik biçimi olarak tanımlanmıştır (Chakma ve Akhy, 2015: 268).

Başka bir tanıma göre göç, iradi veya gayri iradi olsun, sosyal, kültürel, ekonomik, toplumsal ve çevresel faktörlerin etkisiyle daha iyi bir hayat sürmek amacıyla bir bölgeden başka bir bölgeye sürekli veya geçici olarak yapılan yer değiştirme hareketidir (Özyakışır, 2013: 7).

Göç durağan bir olgudan çok nedenleri ve sonuçları ile beraber algılanan, içinde zaman, mekân ve mesafe boyutu olan bir süreci anlatmaktadır. Bu açıdan göçün tanımlanması, ölçülmesi, çözümlenmesi ve yorumlanması hem kuramsal hem de görgül anlamda karmaşık bir hale gelmektedir.

Göç olgusu, ortaya çıktığı dönemin koşullarından etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Tarihsel olarak her dönemin sahip olduğu ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel koşullar göçün yapısı üzerinde etkili olmuştur. Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel alanda yaşanan gelişmelerin etkisiyle iç göç hareketleri başlamıştır. Bu dönemde görülen nüfus artışları ve tarım kesimindeki dönüşüm ülkenin yerleşim yapısını ve nüfus hareketlerini değiştirmiştir. Bu değişimle birlikte Türkiye kentleşme sürecine girmiş ve kırdan kente doğru göçün yaşanmasıyla nüfus hareketleri belli alanlarda yoğunlaşmıştır. 1960-1980 yılları arasında kırsal ve kentsel alanlarda görülen gelir farklılıkları, sanayileşmenin etkisiyle kentsel alanlarda çekici faktörlerin kırsal alanlarda ise itici faktörlerin artması, ulaşım ve haberleşme alanında yaşanan gelişmelerin etkisiyle kent nüfusu bu dönemde de giderek artmıştır. 1980 sonrası dönemde ise iç göçler şekil değiştirmiştir. Daha önceki dönemlerde kırdan kente doğru gerçekleşen göç hareketleri, bu dönemden sonra kenten kentte doğru gerçekleşmiştir (Özdemir, 2012: 2-10).

2. Sosyo-ekonomik Göstergelerin Göç Üzerindeki Etkisi

Sosyo-ekonomik değişkenler, gelişme ve refah düzeyini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik olgusunu etkileyen veya bu olgudan etkilenen birbirleriyle karşılıklı etkileşim içindeki birçok gösterge bulunmaktadır. Bu göstergelerden biri de göç oluşturmaktadır. Gelişme sürecinin farklılaşmasına yol açan sosyo-ekonomik faktörler, iller üzerinde farklı dağılırarak, bölgeler arasında gelişmişlik farklılıklarına neden olmaktadır (Kızılgöl ve Kuvat, 2020: 114).

Bireylerin ikamet ettikleri yerleşim yeri ile göç edecekleri yerleşim yeri arasında siyasi, ekonomik ve sosyal imkânlar açısından büyük

farklılıkların görülmesi göçü tetiklemektedir. İnsanlık tarihi boyunca var olan göç hareketleri, bireylerin daha rahat yaşam isteği var oldukça devam edecektir.

Türkiye’de göç hareketinin yön bulmasında sosyo-ekonomik faktörler etkili olmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri ile illerin aldığı ve verdiği göç arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri bireylerin yaşam düzeyini etkileyerek gelişmemiş illerin göç vermesine neden olarak göç almasını engellemekte, gelişmiş illerin ise göç almasını sağlayarak göç vermesine engel olmaktadır.

Şanlıurfa ilinin işsizlik, işgücüne katılım, kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla oranları, eğitim sağlık hizmetleri, dış ticaret hacmi, nüfus artış hızı ve doğurganlık oranları bakımından bölgesel olarak farklılık göstermektedir. Görülen bu farklılıklar göç verileri ile uyum göstermektedir.

3. Şanlıurfa İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Gelişimi

İllerin sosyo-ekonomik gelişmişliğini belirleyen temel faktörler; illerin sahip oldukları nüfus büyüklüğü, yüz ölçümü veya kentleşme oranı gibi büyüklükler değildir. İllerdeki demografik yapının, işgücü talebinin, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, fiziki ve sosyal altyapı imkânlarının, üretim seviyesinin ve en önemlisi gelir düzeyinin il nüfusunun ihtiyaçlarını karşılayabilme düzeyi sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen temel faktörlerdir.

Türkiye’de yapılan, SEGE-2017 çalışması ile illerin göreceli sıralamaları ve kademeleri belirlenmiştir. Bölgesel kapasite ve potansiyel ile bireysel refah arasında denge kurularak seçilen değişkenler üzerinden Türkiye’de illerin gelişmişlik seviyeleri altı kademe olarak belirlenmiştir (Acar vd., 2017: 27). Çalışma sonucunda Şanlıurfa son kademe olan altıncı kademe

gelişmiş iller kategorisinde ve 73. sırada yer aldığı belirlenmiştir. Bu sıralama Şanlıurfa'nın ekonomik yapısının son derece yetersiz olduğunu göstermektedir.

Göç üzerinde önemli etkileri bulunmaları nedeniyle aşağıda Şanlıurfa ilinin demografik ve sosyo ekonomik yapısı farklı göstergeler ışığında detaylı olarak ele alınmaktadır.

3.1. Şanlıurfa'nın Demografik Yapısı

Şanlıurfa'nın demografik özellikleri, iç göçü etkileri bakımından son derece önemlidir. Demografik açıdan nüfusun yapısında meydana gelen değişimler bölgenin doğum, ölüm ve göçü hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Çalışmada kullanılan demografik göstergeler; toplam nüfus, yaş bağımlılık oranları, doğurganlık hızı, nüfus artış hızı ve nüfus yoğunluğu toplam Türkiye ortalamasıyla karşılaştırılarak göç ile ilişkisi incelenmektedir.

Tablo 1. Şanlıurfa Nüfusu

Yıllar	Belde ve Köy	İl ve İlçe Merkezleri	Toplam Şanlıurfa Nüfusu	Türkiye Nüfusuna Oranı (%)
1980*	320.327	282.419	602.736	1,34
1985*	393.584	401.450	795.034	1,56
1990*	450.331	551.124	1.001.455	1,77
2000*	601.293	842.129	1.443.422	2,12
2007**	603.267	919.832	1.523.099	2,16
2008**	688.295	885.929	1.574.224	2,20
2009**	713.963	899.774	1.613.737	2,22
2010**	740.832	922.539	1.663.371	2,26
2011**	764.329	951.925	1.716.254	2,30
2012**	786.620	975.455	1.762.075	2,33
2013**	0	1.801.980	1.801.980	2,35
2014**	0	1.845.667	1.845.667	2,38
2015**	0	1.892.320	1.892.320	2,40
2016**	0	1.940.627	1.940.627	2,43
2017**	0	1.985.753	1.985.753	2,46
2018**	0	2.035.809	2.035.809	2,48
2019**	0	2.073.614	2.073.614	2,49
2020**	0	2.115.256	2.115.256	2,52

Kaynak: *DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri: Şanlıurfa, DİE Yayın No: 2723, 2002, s. 43.

**<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, Erişim Tarihi: 12.02.2020.

Nüfus eğilimleri toplumu yüksek derecede etkileyen faktörlerdir. Nüfus hareketleri sadece kentsel popülasyonun artışına neden olmakla kalmayıp, aynı zamanda ekonomi, politika, kentsel altyapı, sosyal doku, yaşam tarzı gibi pek çok konuda ve bunların etkileşimlerinde de değişime yol açmaktadır.

Tablo 1’de nüfusun gelişimine bakıldığında, Şanlıurfa’nın 1980 yılındaki nüfusu 602.736 kişi iken 2020 yılında 2.115.256 kişi olmuştur. Türkiye nüfusu ise 44.736.957 kişi iken 2020’de 83.614.362 kişi olmuştur. Şanlıurfa nüfusunun yıllar itibariyle toplam nüfus içindeki payına

bakıldığında Şanlıurfa nüfusunun Türkiye nüfusundaki payının düzenli şekilde arttığı görülmektedir. 2020’de Şanlıurfa Türkiye nüfusunun %2.52’sini oluşturmaktadır. Ayrıca Tablo 1’de şehir ve köy nüfus oranlarına bakıldığında ise 1980 yılında belde ve köy nüfusu, il ve ilçe merkez nüfusundan fazla iken 1985 ve sonrası yıllarda ise il ve ilçe merkez nüfusu, belde ve köy nüfusunu geçmiş ve aradaki fark yıllar itibariyle artmıştır. Ayrıca 2012 yılında 6360 sayılı torba kanunu ile büyükşehir olma statüsü kazanan Şanlıurfa, yeni yasaya bağlı olarak kamu tüzel kişiliklerini yitiren köyler, mahalle olarak ilçelere bağlı kayıtları yapıldığı için 2012’den sonra belde ve köy nüfusları il ve ilçe nüfuslarına eklenmiş ve köy nüfusları sıfır olarak kaydedilmiştir.

Tablo 2. Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)

Yıllar	Türkiye	Şanlıurfa
1975-1980*	20,7	0,18
1980-1985*	24,9	5,54
1985-1990*	21,7	4,62
1995-2000*	18,3	3,66
2007-2008**	13,1	33,0
2008-2009**	14,5	24,8
2009-2010**	15,9	30,3
2010-2011**	13,5	31,3
2011-2012**	12,0	26,3
2012-2013**	13,7	22,4
2013-2014**	13,3	24,0
2014-2015**	13,4	25,0
2015-2016**	13,5	25,2
2016-2017**	12,4	23,0
2017-2018**	14,7	24,9
2018-2019**	13,9	18,4
2019-2020**	5,5	19,9

Kaynak: *DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri: Şanlıurfa, DİE Yayın No: 2723, 2002, s. 43.

**<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, Erişim Tarihi: 12.02.2020.

Göçü etkileyen başka bir faktör ise hızlı nüfus artışıdır. Doğurganlık oranının artması ve ölüm oranının düşmesi nüfus artış hızını belirlemektedir. Nüfus artış hızı genel olarak gelişmemiş olan bölgelerde ve kırsal alanlarda yüksektir. Şanlıurfa ilinde doğurganlık oranı yüksek olduğu için önceden sahip oldukları topraklarla geçinebilirken aileler, nüfus artışıyla beraber genişlemiş ve yeni ailelerin oluşmasıyla topraklar yetmemeye başlamıştır. Artan hızlı nüfusla beraber tarımda sağlanan gelirin yetersiz kalması, işsiz ve geçim sorunu ile uğraşan bireyleri kentsel alanlara göç etmeye zorlamıştır.

Tablo 2’de nüfus artış hızı oranlarına bakıldığında Türkiye genelinde olduğu gibi Şanlıurfa ilinde de nüfus artış hızı bazı dönemlerde artarken, bazı dönemlerde ise azalmıştır. 1975-1980 döneminde nüfus artış hızı doğum kontrolünün yaygınlaşması ve ülke dışına gerçekleşen göçlerin etkisiyle % 20’ye düşmüştür. 1985-1990 dönemine bakıldığında ise yurt dışına giden işçi dönüşleri, toprak reformu ile toprak dağılımının yapılmasıyla çocuk sayısının artması sonucu nüfus artış hızında yükselme olduğu görülmektedir. 1990 yılından günümüze kadar olan süreçte genel olarak nüfus artış hızında azalma devam etmektedir. Nüfus artış hızının düşmesinde kentlerde yaşayan nüfusun artması, eğitim seviyesinin yükselmesi, çalışma hayatında yer alan kadın sayısındaki artış, evlenme yaşının yükselmesi, aile planlaması ve doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaşması rol oynamıştır. Şanlıurfa’nın nüfus artış hızında yıllar itibariyle dalgalanmalar görünmekle birlikte 2007 yılından itibaren Türkiye nüfus artış hızından oldukça yüksek oranda seyretmektedir. 2019-2020’deki Şanlıurfa’nın nüfus artış hızı % 19.9 iken Türkiye’de % 5.5’tir.

Tablo 3. Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km²)

Yıllar	Türkiye	Şanlıurfa
1980*	58	32
1985*	65	43
1990*	73	54
2000*	88	77
2007**	92	81
2008**	93	84
2009**	94	86
2010**	96	89
2011**	97	91
2012**	98	94
2013**	100	96
2014**	101	98
2015**	102	101
2016**	104	103
2017**	105	106
2018**	107	108
2019**	108	110
2020**	109	113

Kaynak: *DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri: Şanlıurfa, DİE Yayın No: 2723, 2002, s. 43.

**<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, Erişim Tarihi: 12.02.2020.

Nüfus yoğunluğu, herhangi bir yerdeki, insan sayısının o yerin ölçümüne (km² olarak) bölünmesiyle elde edilen sayıdır, yani bir kilometrekareye düşen nüfusu ifade etmektedir. Nüfus ile kaynak arasındaki ilişkinin diğer bir ifade ile nüfusun kaynaklar üzerindeki baskısının ölçülmesinde kullanılmaktadır. Nüfus yoğunluğunun artmasında veya azalmasında, göçler etkili olmaktadır. Göçler ile meydana gelen nüfus yoğunluğu doğal kaynaklar üzerinde bozucu etki yaratabilmektedir.

Genel olarak nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu iller İstanbul, Kocaeli, İzmir gibi sosyo-ekonomik açıdan gelişen illerdir. Yüzölçümü 18.765 km² olan Şanlıurfa ili Türkiye yüzölçümü büyüklük sıralamasında 7. sırada yer almaktadır (Aksu, 2011: 235).

Tablo 3’de nüfus yoğunluk oranlarına bakıldığında 1980-2020 yılları arasında Türkiye’nin nüfus yoğunluğu Şanlıurfa’nın nüfus yoğunluğundan yüksek iken 2017 ve sonrasında ise Şanlıurfa nüfusunun giderek artması ve artış hızının Türkiye ortalamasına oranla yüksek olmasından dolayı tersi durum görülmüştür. 2020 yılında Şanlıurfa’da kilometre kareye 113 kişi düşerken, Türkiye genelinde ise 109 kişi düşmektedir.

Tablo 4. Yaş Bağımlılık Oranları (%)

Yıllar	Yaşlı Bağımlılık Oranı		Çocuk Bağımlılık Oranı		Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	
	Türkiye	Şanlıurfa	Türkiye	Şanlıurfa	Türkiye	Şanlıurfa
1980*	8,45	7,18	69,67	106,34	78,12	113,52
1985*	7,22	5,42	64,59	101,15	71,81	106,57
1990*	7,06	4,60	57,62	96,44	64,48	101,04
2000*	8,83	4,61	46,27	83,16	55,10	87,77
2007**	10,65	6,68	39,71	78,71	50,36	85,4
2008**	10,23	5,81	39,28	77,45	49,51	83,26
2009**	10,46	5,92	38,79	78,12	49,25	84,04
2010**	10,76	6,1	38,13	77,32	48,89	83,43
2011**	10,91	6,19	37,51	76,34	48,42	82,53
2012**	11,12	6,28	36,91	75,38	48,03	81,66
2013**	11,35	6,35	36,3	74,12	47,65	80,77
2014**	11,76	6,49	35,83	73,32	47,6	79,81
2015**	12,17	6,62	35,39	72,29	47,57	78,91
2016**	12,26	6,58	34,89	71,39	47,16	77,96
2017**	12,56	6,71	34,68	71,11	47,25	77,82
2018**	12,92	6,8	34,48	70,69	47,40	77,48
2019**	13,39	6,94	34,07	69,77	47,46	76,71
2020**	14,1	7,0	33,07	68,4	47,07	75,5

Kaynak: *DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ankara: DİE Yayın No: 2759, 2003, s.49-85.

**<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, Erişim Tarihi: 12.02.2020.

Toplam yaş bağımlılık oranı 15-64 yaş grubundaki her 100 kişinin “0-14” ve “65 ve daha yukarı” yaş grubundan bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısını ifade etmektedir. Tablo 4’de toplam yaş bağımlılık oranına

bakıldığında Şanlıurfa'nın toplam yaş bağımlılık oranının yıllar itibariyle Türkiye ortalamasına oranla yüksek seyrettiği görülmektedir. Şanlıurfa'da doğurganlık oranının yüksek olmasından dolayı özellikle 0-14 yaş arasındaki nüfusun toplam bağımlılar arasındaki oranı yüksektir. Yaşlı bağımlılık oranı ise Türkiye ortalamasından oldukça düşük seyretmektedir.

Tablo 4'de bağımlılık oranlarından da anlaşılacağı üzere Şanlıurfa'da işgücüne katılabilen ve üretime elverişli olan her 100 kişiden yaklaşık 75.5'i üretimde bulunamayacak durumdadır. Demografik yapıda, iş gücüne katılımı olmayan ve hane halkına giren gelirden yararlanan bağımlı nüfusun artışı, faal nüfus üzerinde ekonomik baskıların artmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ise elde edilen gelir ile geçinemeyen bireyler göç etmek zorunda kalmaktadır.

Tablo 5. Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı)

Yıllar	Türkiye	Şanlıurfa
1980*	4,56	4,16
1985*	3,74	3,62
1990*	3,12	4,36
2000*	2,53	4,83
2009**	2,1	4,57
2010**	2,08	4,58
2011**	2,05	4,46
2012**	2,11	4,47
2013**	2,11	4,41
2014**	2,19	4,57
2015**	2,15	4,41
2016**	2,11	4,34
2017**	2,07	4,32
2018**	1,99	4,13
2019**	1,88	3,89
2020**	1,76	3,71

Kaynak:*DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ankara: DİE Yayın No: 2759, 2003, s.95.

**<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, Erişim Tarihi: 12.02.2020.

Toplam doğurganlık hızı; nüfus başına bir kadının yaşamı boyunca dünyaya getirdiği ortalama çocuk sayısıdır. Doğurganlık hızı illere ve bölgelere göre değişmektedir. Genel olarak sosyo-ekonomik açıdan az gelişmiş bölgelerde doğurganlık hızı yüksekken, sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş, sanayileşmenin ve eğitim seviyesinin yüksek olduğu bölgelerde ise doğurganlık oranı düşüktür.

Tablo 5'deki verilere bakıldığında Şanlıurfa'nın doğurganlık hızı Türkiye ortalamasından oldukça yüksek oranda seyretmektedir. Şanlıurfa toplam doğurganlık hızında Türkiye'de birinci sıradadır. 1980 yılında Türkiye geneli toplam doğurganlık hızı 4,56 çocuk iken 2020 yılında 1,76 çocuk olmuştur.

Şanlıurfa'nın doğurganlık hızı ise 1980 yılında 4,16 çocuk iken 2020 yılında çok büyük farklılık göstermeyerek 3,71 çocuk olmuştur. Doğurganlık hızının yüksek olması; nüfus artış hızının, çocuk bağımlılık oranının ve nüfus yoğunluğunun artmasına neden olmaktadır.

Türkiye'de iç göçler kentlerde doğurganlığı etkileyen önemli bir faktördür. Kentleşmenin doğurganlık üzerindeki etkisi iç göçlerden dolayı olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Türkiye'de kentlerde kadınların artık daha fazla eğitim alması ve işgücüne katılımından dolayı Türkiye geneli doğurganlık oranı azalmaktadır (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 405).

3.2. Şanlıurfa'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

Şanlıurfa'nın sosyo-ekonomik yapısı aşağıda detaylı olarak ele alınmaktadır. Eğitim, sağlık gibi sosyal faktörlerin yanında milli gelir, istihdam gibi farklı ekonomik göstergeler Türkiye ortalamasıyla karşılaştırılarak göç bağlamında değerlendirilmektedir.

Tablo 6. Okullaşma Oranları

Yıllar	İlköğretim (İlkokul+Ortaokul) Okullaşma Oranı (%)		Ortaöğretim Okullaşma Oranı (%)	
	Türkiye	Şanlıurfa	Türkiye	Şanlıurfa
1995*	74	42,01	38,5	13
2000*	95,3	82,3	43,9	17,8
2007**	97,4	91	58,6	24,42
2008**	96,5	93	58,5	25,71
2009**	98,2	95	65,0	32,1
2010**	98,4	97	66,1	34,05
2011**	98,7	97,8	67,4	37,77
2012**	98,8	98,8	70,06	42,67
2013**	99,31	99,19	76,65	53,06
2014**	97,1	97,97	79,37	58,52
2015**	96,44	98,12	79,79	59,04
2016**	96,51	98,54	82,54	60,07
2017**	96,12	97,99	83,58	60,92
2018**	96,05	97,73	84,2	61,7
2019**	95,90	91,79	85,01	62,44

Kaynak: *DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 2000, Ankara: DİE Yayın No: 2466, 2001, s.152.

**<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do>, Erişim Tarihi: 12.02.2020.

Okullaşma oranı eğitim hizmetlerinin yeterliliğine ilişkin en önemli eğitim göstergesidir ve basitçe ilgili eğitim düzeyine (okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim) kayıtlı tüm öğrencilerin, ait olduğu eğitim düzeyindeki nüfusa bölümü olarak tanımlanır. Okullaşma oranları, farklı eğitim düzeyleri itibariyle ülkelerdeki eğitime katılımı, erişimi veya eğitimin yaygınlığı hakkında bilgi veren ve buna dayalı olarak ülkelerin eğitim çağındaki nüfusun eğitim ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılayabildiğini gösteren bir değişkendir (Günay ve Günay, 2016: 14).

Tablo 6’da okullaşma oranlarına bakıldığında 1997 yılında ilköğretimin zorunlu olmasına bağlı olarak (kesintisiz 8 yıllık temel eğitim) 2000 yılında ilköğretimde okullaşma oranında ciddi artış olduğu görülmektedir. 1995 yılında Türkiye geneli ilköğretim okullaşma oranı %

74 iken 2000 yılında %95,3 olmuştur. Şanlıurfa ilinde ise 1995 yılında % 42,01 iken 2000 yılında % 82, 3 olmuştur. Ayrıca 2012’de lise öğreniminin de zorunlu eğitim kapsamına girmesiyle ortaöğretim okullaşma oranında da artış olduğu görülmektedir. 2012 yılında Türkiye geneli ortaöğretim okullaşma oranı % 70,06 iken 2013 de % 76,65 olmuştur. Şanlıurfa ilinde ise 2012 yılında %42,67 iken 2013 yılında %53,06 olmuştur. Şanlıurfa ilinde okullaşma oranları yıllar itibariyle artmasına rağmen Türkiye ortalamasına kıyasla çok düşük oranda seyretmektedir. Ayrıca Şanlıurfa ilinde ilköğretim ve orta öğretim okullaşma oranı arasındaki fark daha yüksek oranda seyretmektedir. Bu durum lise eğitiminde okullaşma oranının daha düşük olduğunu göstermektedir.

Eğitim hizmetleri göçmenlerin refah düzeyini arttırıcı bir etkiye sahip olduğu için göçmenlerin göç kararları üzerinde etkili olmaktadır. Şanlıurfa’nın eğitim ve sağlık alanında Türkiye sıralamasında son sıralarda yer alması birçok bakımdan bireyler üzerinde baskı yaratmaktadır. Sosyal ve ekonomik anlamda önemli kısıtlar altında olunması bireysel becerilerin ortaya çıkarılıp geliştirilmesi sürecini de olumsuz etkilemektedir. Bu yüzden bireyler kendilerini geliştirebileceklerini düşündükleri İstanbul gibi yerlere göçü bir fırsat olarak görmektedirler.

Tablo 7. Hekim Başına Düşen Toplam Kişi Sayısı

Yıllar	Türkiye	Şanlıurfa
1980*	1631	7629
1985*	1381	4441
1990*	1088	3452
2000**	754	2062
2007**	651	1347
2008**	632	1190
2009**	612	1138
2010**	597	995
2011**	593	967
2012**	583	875
2013**	573	828
2014**	573	856
2015**	557	753
2016**	551	933
2017**	539	869
2018**	536	902
2019**	517	823

Kaynak:*DiE, GAP İl İstatistikleri 1950-1996, Ankara: DiE Yayın No: 1730,1995, s.194.

**https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1095 Erişim Tarihi: 24.02.2021.

Sağlık hizmetleri emek yoğun çalışan bir sektör olduğu için etkili ve verimli bir sağlık hizmeti sunabilmenin temel koşulu yeterli sayıda ve nitelikte hekime sahip olmaktır. Tablo 7’de hekim başına düşen kişi sayısına bakıldığında bütün yıllar boyunca hem Türkiye genelinde hem de Şanlıurfa ilinde hekim başına düşen kişi sayısında azalma görülmesine karşın Şanlıurfa ilinde hekim başına düşen kişi sayısı Türkiye geneline oranla çok yüksek oranda seyretmektedir. Şanlıurfa’nın artan nüfusuna karşılık hekim sayısının artmaması hekim başına düşen kişi sayısını arttırmaktadır. Bu durum mevcut sağlık altyapısının yetersiz kalmasına ve hekimlerin hastalara ayıracağı zamanın azalmasına ve nitelikli bir tedavi sürecini olumsuz etkileyerek göç sürecinde belirleyici faktör olabilmektedir.

Tablo 8. Şanlıurfa'nın İşsizlik Oranı (%)

Yıllar	Türkiye	Şanlıurfa
1980*	3,6	4,0
1985*	4,7	5,9
1990*	5,4	7,7
2000*	8,9	14,5
2008**	11	12,8
2009**	14	17
2010**	11,9	12,4
2011**	9,8	8
2012**	9,2	6,2
2013**	9,7	16,3
2014**	9,9	17,4
2015**	10,3	17,5
2016**	10,9	17,2
2017**	10,9	13,8
2018**	11	18,6
2019**	13,7	23,4
2020**	13,2	20,1

Kaynak: *DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ankara: DİE Yayın No: 2759, 2003, s.53.

**https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, Erişim Tarihi: 20.05.2021.

Türkiye genelinde olduğu gibi Şanlıurfa ilinin en önemli sosyo-ekonomik sorunlarının başında işsizlik sorunu gelmektedir. İşsizlik sorunu ekonomi dışında toplumsal alanda da birçok sorun yaratmakta ve göçe doğrudan etki etmektedir.

Özellikle 1950'lerden sonra artan kırdan kente göç olgusu ve kentleşme hareketiyle birlikte giderek artan işsizlik sorunu Türkiye genelinde olduğu gibi Şanlıurfa ilinin de en önemli sorunlarından biri olmuştur. Şanlıurfa ili artan genç nüfusuna karşılık istihdam olanaklarının arttırılmasına imkân verecek üretim artışının ve bunu destekleyecek yatırımların yeterince yapılmamasından dolayı (istihdam olanaklarının yetersizliği nedeniyle) göç vermektedir. Ayrıca 2013 yılında Suriye'de başlayan iç savaştan en fazla etkilenen kentlerin başında da Şanlıurfa

gelmektedir. Ülkelerini terk eden ve ülkemize gelen Suriyeli vatandaşlar Şanlıurfa ilinin demografik yapısında değişim meydana getirmekle birlikte işsizlik oranlarının artmasına ve ücret gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Çünkü bu kişiler ucuz işgücü olarak istihdam edilmekte ve yerleşik nüfusun istihdam olanaklarının azalmasına ya da düşük ücretle istihdam edilmelerine neden olmaktadır. Bunun sonucunda da birçok aile ve işçi için iş imkânlarının fazla olduğu (İstanbul, Ankara, İzmir vb.) büyük şehirlere göç bir zorunluluk haline gelmiştir.

Tablo 8’de Türkiye geneli işsizlik oranlarına bakıldığında 1980 yılında % 3,6 olan işsizliğin, 2000 yılında % 8,9’a yükseldiği görülmektedir. 2009 yılında ise işsizlik oranı bir önceki yıla göre ciddi oranda artış göstererek Türkiye geneli % 14, Şanlıurfa ilinde ise % 17 olmuştur. Bunun nedeni ise 2008 yılında ABD’de para piyasalarında başlayarak reel ekonomiye kayan ve dünya piyasalarını etkisi altına alan küresel krizin ortaya çıkarmış olduğu sektörel daralmalardır. Ayrıca Şanlıurfa ilinde de işsizlik oranlarının 2012 yılından sonra ciddi bir şekilde arttığı görülmektedir. Burada 2011 yılında Suriye’de ortaya çıkan ve halen devam eden savaşın etkisiyle ortaya çıkan göçün belirleyici olduğu söylenebilir. İşsizliğin Türkiye ortalamasına oranla yüksek seviyede olduğu Şanlıurfa ilinin 2020 yılı itibariyle işsizlik oranı % 20,1 iken, Türkiye geneli oranı %13,2 olduğu görülmektedir.

Tablo 9. 15 Yaş ve Üzeri İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Edilenler (%)

Yıllar	Türkiye			Şanlıurfa		
	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
1980*	60	11,6	28,4	70,7	3,6	25,7
1985*	59	11,4	29,6	73,3	3,2	23,5
1990*	53,7	12,8	33,5	71,2	3,7	25,1
2000*	48,4	13,3	38,3	72,8	3,5	23,7
2008**	23,5	26,7	49,8	24,9	17,0	58,0
2009**	23,7	26,8	49,5	33,4	16,9	49,6
2010**	24,6	25,3	50,1	29,0	16,2	54,9
2011**	25,2	26,2	48,6	28,0	17,2	54,7
2012**	25,5	26,5	48,1	28,2	18,5	53,3
2013**	24,6	26,0	49,4	30,0	23,8	46,2
2014**	23,6	26,4	50,0	23,9	31,9	44,2
2015**	21,1	27,9	51,0	39,0	19,9	41,1
2016**	20,6	27,2	52,2	36,0	19,9	44,1
2017**	19,5	26,8	53,7	35,4	18,8	45,8
2018**	19,4	26,5	54,1	37,4	17,2	45,5
2019**	18,4	26,7	54,9	36,1	17,4	46,5
2020**	18,2	25,3	56,5	37,5	15,5	47,0

Kaynak: *DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ankara: DİE Yayın No: 2759, 2003, s.53.

**https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, Erişim Tarihi: 13.01.2021.

İç göç, hizmet ve sanayi sektörlerinde üretimi meydana getiren insan gücünü sağlamaktadır. Ekonominin gelişmesiyle beraber işgücünün sektörel dağılımı tarım dışı sektörlerin lehine dönmektedir. Nüfusun tarımdan tarım dışı sektörlerle kayması, göçle gerçekleşmektedir. 1984 yılında R. Doh tarafından yapılan çalışmada Türkiye'nin 1970-1975 döneminde iller arası göçü etkileyen sosyo-ekonomik faktörlerin analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda göç kararı üzerinde sektörel gelir farkının etkili olduğu belirlenmiştir. Ülkemizde sektörler arasında da gelir farklılığı bulunduğu için göç üzerinde önemli bir faktördür.

Bir bölgede istihdam edilenlerin sektörel dağılımı, o bölgenin ekonomik yapısını ve gelişmişlik düzeyini gösteren önemli ölçütlerden biridir. Tablo 9’da iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilenlere bakıldığında Türkiye genelinde olduğu gibi Şanlıurfa ilinde hizmet sektörünün diğer sektörlerle nazaran daha fazla istihdam sağladığı görülmektedir. Ayrıca hizmet sektöründe istihdam edilenlerin oranı yıllar itibariyle artmaktadır. 1980 yılında Türkiye geneli hizmet sektöründe istihdam edilenlerin oranı % 28,4 iken Şanlıurfa ilinde % 25,7’dir. 2020 yılına gelindiğinde ise hizmet sektöründe istihdam edilenlerin oranı yaklaşık iki katına çıkarak Türkiye geneli % 56,5 olurken Şanlıurfa ilinde % 47 olmuştur.

Türkiye genelinde tarım sektöründe istihdam edilenlerin payı azalmasına karşın Şanlıurfa ilinde tarımda istihdam edilenlerin payı yıllar itibariyle dalgalanmalar gösterse de önemini korumaktadır. Tablo 9’da iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilenlere bakıldığında Şanlıurfa ilinde tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı bütün yıllar boyunca Türkiye geneli tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranından daha fazladır. Bunun en önemli nedeni Şanlıurfa ekonomisinin tarım ve hayvancılıkta ilk sırada yer almasıdır. 2020 yılı itibariyle Türkiye genelinde tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı % 18,2 iken Şanlıurfa ilinde bu oranın % 37,5 olduğu görülmektedir.

Tablo 9’da sanayi sektöründe istihdam edilenlere bakıldığında ise yıllar itibariyle durağan bir seyir izlenmektedir. Ciddi bir kentleşme olgusu yaşayan ülkemizde, bütün çaba ve teşvik sistemlerine karşın, sanayi sektörünün oransal olarak gelişim göstermemesi, şehirlerde işgücünün niteliksiz hizmetler sektöründe istihdam edilmesine neden olmaktadır.

Tablo 10. Kişi Başına GSYH(\$)

Yıllar	Türkiye	Şanlıurfa
1990*	2.655	1.010
2000*	2.941	1.301
2007**	9.735	3.591
2008**	11.018	4.007
2009**	9.044	3.306
2010**	10.629	4.302
2011**	11.289	4.337
2012**	11.675	4.421
2013**	12.582	4.643
2014**	12.178	4.469
2015**	11.085	4.148
2016**	10.964	4.022
2017**	10.696	3.867
2018**	9.792	3.431
2019**	9.213	3.075

Kaynak: *https://turkstatweb.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=532, Erişim Tarihi: 08.03.2021.

**https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1108, Erişim Tarihi: 20.04.2020.

Kişi başına düşen GSYH göç üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yüksek gelir düzeyine sahip olan iller daha fazla göç alırken, kişi başına GSYH düşük olan iller daha fazla göç vermektedir. Yani bir bölgede kişi başına düşen gelirin yüksek olması o bölgeyi göç alma noktasında çekim merkezi yapmaktadır. En düşük kişi başı GSYH'ye sahip ikinci il olan Şanlıurfa bu nedenle de göç vermektedir.

Tablo 10'dan da görüleceği üzere Şanlıurfa ilinde kişi başına düşen GSYH bütün yıllar itibariyle Türkiye ortalamasının gerisinde kalmıştır. 2009 yılında Türkiye genelinde 2008'deki küresel finansal kriz nedeniyle bir düşüş görülmektedir. 2009 yılında yaşanan gerileme haricinde istikrarlı olarak artış gösteren kişi başına ortalama gelir 2013 yılında 12 bin 480 dolarla en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2013 yılından sonra ise hızla değer kaybeden TL nedeniyle Türk ekonomisinin gelişmesinde bir

yavaşlama olduğu ve GSYH küresel mali kriz öncesi seviyesine dönmüş olduğu görülmektedir. Türkiye geneli 1990 yılında kişi başına düşen GSYH 2,655 \$ iken, Şanlıurfa ilinde 1010 \$'dır. 2019 yılına gelindiğinde ise kişi başına düşen GSYH Türkiye geneli 9.213 \$ olurken Şanlıurfa ilinde 3.075 \$ olmuştur.

Tablo 11. Toplam İhracat ve İthalat (Bin \$)

Yıllar	İhracat		İthalat	
	Türkiye	Şanlıurfa	Türkiye	Şanlıurfa
1990*	11.689.918	4.005	16.603.072	8.011
2000*	26.307.923	5.773	44.208.160	25.981
2007**	107.271.750	86.388	170.062.715	194.932
2008**	132.027.196	147.445	201.963.574	225.761
2009**	102.142.613	128.893	140.928.421	195.541
2010**	113.883.219	173.079	185.544.332	247.504
2011**	134.906.869	148.312	240.841.676	288.954
2012**	152.461.737	109.818	236.545.141	202.967
2013**	151.802.637	215.028	251.661.250	218.626
2014**	157.610.158	251.490	242.177.117	250.172
2015**	143.838.871	272.258	207.234.359	167.880
2016**	142.529.584	190.804	198.618.235	164.832
2017**	156.992.940	153.530	233.799.651	157.433
2018**	167.920.613	160.577	223.047.094	153.141
2019**	171.464.945	166.709	202.704.512	192.868
2020**	160.514.811	160.689	209.409.742	233.573

Kaynak:*DİE, İl Göstergeleri 1980-2003, Yayın No: 2902, 2004, s.78-80.

**<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, Erişim Tarihi: 20.04.2020.

Dış ticaret potansiyeli, bölgelerin gelişmişlik düzeyi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca hem nitelikli işgücüne sahip göçmenlerin gelmesini özendirilmesi hem de ticari ağların oluşumuna verdiği katkı nedeniyle önem taşımaktadır.

Tablo 11'de Şanlıurfa'nın dış ticaret hacmine bakıldığında genel olarak Türkiye ekonomisine paralel bir artış eğilimi sergilediği görülmektedir. İhracatın arttığı yıllarda ithalat değerlerinin de arttığı görülmektedir.

2008 yılında ABD’de para piyasalarında başlayan ve reel ekonomiye etkisi ile dünya piyasalarını etkisi altına alan küresel kriz nedeniyle 2009 yılında Türkiye geneli hem ihracat hem de ithalat miktarında düşüş görülmektedir. 2011 yılında ise Şanlıurfa ihracatında 2009 yılına oranla sert bir düşüş görülmektedir. Bunun nedeni ise 2011 yılında Suriye’de başlayan ve hala devam eden savaşın etkisidir. Genel olarak Şanlıurfa ilinin ihracatın ithalatı karşılama oranı düşüktür. 2020 yılı itibariyle Türkiye geneli ihracat miktarı 160.514.811 bin \$ iken ithalat miktarı 209.409.742 bin \$’dır. Şanlıurfa ilinde ise ihracat miktarı 160.689 bin \$ iken ithalat miktarı 233.573 bin \$’dır.

4. Şanlıurfa’da Göçün Genel Görünümü

Bir bölgede gerçekleşen göç hareketleri, demografik ve sosyo-ekonomik açıdan önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda bölgenin göç profili hakkında değerlendirme yapabilmek için bölgede gerçekleşen göç hareketlerine ilişkin göstergeler detaylı bir şekilde incelenmelidir.

Tablo 12. Şanlıurfa İlinin Aldığı ve Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı

Yıllar	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç hızı (%)
1980*	16.184	51.437	-35.253	-60.1
1985*	27.559	42.068	-14.509	-20.9
1990*	30.660	57.460	-26.800	-30.0
2000*	38.320	87.632	-49.312	-38.9
2008**	25.510	37.282	-11.772	-7.5
2009**	27.190	35.154	-7.964	-4.9
2010**	32.555	37.555	-5.000	-3.0
2011**	35.888	41.570	-5.682	-3.3
2012**	31.890	44.878	-12.988	-7.3
2013**	33.383	47.429	-14.046	-7.8
2014**	35.670	49.030	-13.360	-7.2
2015**	40.135	50.580	-10.445	-5.5
2016**	38.662	49.789	-11.127	-5.7
2017**	40.058	52.648	-12.590	-6.3
2018**	44.448	56.748	-12.300	-6.0

2019**	41.841	60.885	-19.044	-9.1
2020**	37.720	47.194	-9.474	-4.5

Kaynak: *TÜİK, Genel Nüfus Sayımı 2000 Göç İstatistikleri, DİE Yayın No: 2976, 2005, s.22-26.

**<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, Erişim Tarihi: 01.03.2020.

Tablo 12’de Şanlıurfa ilinde gerçekleşen göç hareketlerine ilişkin göstergelere bakıldığında çift yönlü göç hareketleri yaşandığı görülmektedir. Bölge göç almakla beraber, daha çok göç veren bir yapıya sahiptir. Bütün yıllar boyunca (1980-2020) bölgenin verdiği göç miktarı, aldığı göç miktarından daha yüksektir. Bu durum Şanlıurfa ilinde yüksek net göç miktarlarını ortaya çıkarmaktadır. Net göç olarak negatif değerlerde seyretmektedir. 1980 yılında verdiği 51.437 kişilik göç ile net göç hızı %o-60,1 olduğu görülmektedir. Bu oran sonraki yıllarda düşmüş olmasına karşın 2011 yılından sonra tekrar artmıştır. 2020 yılına gelindiğinde ise 47.194 kişilik göç ile net göç hızı -4,5 olmuştur.

5. Şanlıurfa’nın Göç Akım Yönü

İtici ve çekici faktörlerin etkisiyle iller arasında gerçekleşen göçün yönü farklılık göstermektedir. İtici faktörler göçe neden olurken, bölgenin göç almasını da engellemektedir. Çekici faktörler ise başka yerlerden göç çeker ve o bölgede yaşayanların göç etmesini engellemektedir (Koyuncu, 2015: 51).

Düşük gelir, yüksek işsizlik, düşük yaşam standartları, ekonomik fırsat eksikliği ve politik baskılar itici faktörler arasında sayılırken, yüksek reel ücretler, işgücü talebi, iyi ekonomik fırsatlar ve politik özgürlükler çekici faktörler arasında sayılmaktadır (Millington, 1994: 90).

Şanlıurfa ilinin diğer illere verdiği göçü tespit edebilmek amacıyla Tablo 13’de Şanlıurfa ilinden çıkan göçmenlerin göç akım yönü ve miktarı yıllar itibariyle gösterilmektedir.

Tablo 13. Şanlıurfa'nın Diğer İllere En Fazla Göç Verdiği İller

Yıllar	Gaziantep	İstanbul	Adana	Mersin
1990*	8406	5968	8950	5425
2000**	11691	8688	6014	5251
2008***	6721	4417	2623	2552
2009***	6269	4335	2483	2620
2010***	6207	5162	2740	2708
2011***	7057	5271	2695	2883
2012***	7438	5704	3190	3051
2013***	7041	5929	3265	3277
2014***	7134	6282	3189	2741
2015***	6960	6694	2667	2653
2016***	6740	6428	2717	2304
2017***	7177	6951	2332	2375
2018***	6367	7322	2622	2448
2019***	9391	8267	2448	2830
2020***	5918	5798	2188	2588

Kaynak:*DİE Genel Nüfus Sayımı, 1990: Daimi İkametgaha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE Yayın No:2069, 1997, s.12-48.

** TÜİK, Genel Nüfus Sayımı, 2000: Göç İstatistikleri, DİE Yayın No: 2976, 2005, s.67-96.

***<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, Erişim Tarihi:12.02 .2020.

Türkiye'de bölgeler arası gelişmişlik farkları doğu batı yönünde yoğun olarak görülmektedir. Şanlıurfa ilinden ülkenin gelişmiş batı bölgeleri ve metropol kentlerine doğru büyük göç dalgaları yaşanmaktadır. Tablo 13'de göç akışı incelendiğinde Şanlıurfa en çok göçü Gaziantep, İstanbul, Adana ve Mersin illerine vermektedir. Öncelikle bölgenin geri kalmışlığı karşısında büyük bir şehir olan İstanbul'un barındırdığı; eğitim sağlık, kültür, istihdam, yüksek gelir gibi sosyo-ekonomik faktörler, insanları buraya doğru göç etmeye teşvik etmektedir. Türkiye'nin başta gelen sanayi, ticaret ve hizmet merkezlerinden olan Gaziantep'in hızla gelişen bir kent olması ve Şanlıurfa iline yakın olması bu ilin yoğun olarak Şanlıurfa ilinden göç almasına neden olmaktadır. Adana ve Mersin illeri de verimli topraklarının işlenmesi gereksinimi başta olmak üzere, sanayi

merkezleri olmaları sosyal ekonomik yapının daha gelişmiş olması gibi nedenlerle özellikle mevsimlik işçi şeklinde Şanlıurfa'dan yoğun göç almaktadırlar.

SONUÇ

Göç; ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel nedenlerle bireylerin yerleşim yerlerini sürekli veya geçici olarak değiştirme durumudur. Göç olgusuyla beraber toplum yapısında meydana gelen değişim, dönemsel ve mekânsal olarak değişiklik göstermiş ve içinde bulunulan koşulların sonuçlarını yansıtmıştır. Türkiye'de iç göçler her dönem farklılık arz etse de güncelliğini koruyarak devam etmiştir.

İç göç olgusu birçok faktör göz önüne alınarak incelenmesi gerekmektedir. Göçe kaynaklık eden faktörlerin dikkate alınması dengeli bir iç göç sağlama açısından daha gerçekçi politikaların yürütülmesine imkân sağlamaktadır. Bu sebeple araştırmada göçe sebep olabilecek ekonomik, sosyal, demografik gibi pek çok sayıda değişken kapsamında Şanlıurfa özelinde ele alınmıştır.

Şanlıurfa ili yüksek oranda göç almakta ve göç vermekte olan bir merkez konumundadır. Alınan göçün yönü, bölgenin kendi kırsalından ve alt kademe merkezlerinden üst kademe merkezlere doğru, sonrasında da ülkenin metropol kentlerine doğru olmaktadır. Başka bir ifadeyle bölge merkezleri, kırsaldan metropollere doğru yaşanan göçte ara kademe veya geçiş bölgesi konumundadır.

Şanlıurfa ili sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından Türkiye'nin genel durumuyla karşılaştırıldığında sürekli ve yüksek oranda göç verme nedeni daha iyi anlaşılmaktadır. Özellikle demografik göstergelerde ilin sahip olduğu değerler Türkiye ortalamasından farklılık göstermektedir. Şanlıurfa ilinin demografik (hızlı nüfus artışı, yüksek doğurganlık hızı,

yüksek bağımlılık oranı) ve ekonomik göstergeleri (yüksek işsizlik ve ekonomik ve mali göstergeler) ilin net göç hızının sürekli negatif olmasında belirleyici olmuştur. Türkiye’de yapılan, SEGE-2017 çalışmasında Şanlıurfa sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 73. sırada yer almıştır. Bu sosyo-ekonomik dengesizlikler ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliğini doğurmakta, sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını ortaya çıkarmakta ve iller arası göç olayını hızlandırmaktadır. Çünkü bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları bireylerin yaşam kalitesini etkileyerek gelişmiş bölgelerin göç almasına, az gelişmiş bölgelerin ise göç vermesine yol açmaktadır (Yakar ve Saraçlı, 2010: 46).

Şanlıurfa ilinin ekonomik ve sosyal göstergelerinden anlaşılacağı üzere ülkenin az gelişmiş bölgeleri arasında yer almaktadır. Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik farkları işgücü piyasasında da etkisini göstermektedir. Çünkü mevcut sosyo-ekonomik yapı işgücü arz ve talebini, işgücünün niteliğini, istihdam imkânlarını ve sorunlarını belirleyici niteliktedir. Dolayısıyla gelişmiş iller ile Şanlıurfa ili arasında gelişmişlik farkının fazla olması göçü önemli oranda tetiklemiştir. Gerek bu olumsuz göstergeler sonucunda oluşan itici faktörler, gerekse Türkiye’nin özellikle batısında bulunan ve sanayileşmiş illerin sunmuş olduğu olanaklar sayesinde oluşan çekici faktörler sonucunda Şanlıurfa ilinin verdiği net göç sürekli artmaktadır.

Elde edilen sonuçlar kapsamında genel bir değerlendirme yapıldığında, Şanlıurfa ilinin sahip olduğu mevcut sosyo- ekonomik göstergeler göçe uygun bir zemin hazırlayarak göçü tetiklediği söylenebilir. Kişi başına düşen GSYH, işsizlik oranları, dış ticaret, sosyal olanaklar, eğitim ve sağlık imkânları bakımından son sıralarda yer alması bu durumu desteklemektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, S., Meydan, M.C., Kazancık, L.B. ve Işık, M. (2019). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara: Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını.
- Aksu, L. (2011). “Dünya’da ve Türkiye’de Nüfus Analizleri”, *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (25), 219-311.
- Başkaya, Z. ve Özkılıç, F. (2017).” Mekânsal Veri Analizi Teknikleriyle Türkiye’de Toplam Doğurganlık Hızının Dağılımı ve Modellenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (54), 404-423.
- Bulut, Y. (2005). GAP bölgesinde kentleşme. Adana: Adana Nobel Kitapevi.
- Chakma, B. M. ve Akhy, A. A. (2015). “Hill To Plain: Causes And Impacts Of Internal Migration Of Indigenous Peoples In Bangladesh”, *Sociology Mind*, 5, 268-275.
- DİE, GAP İl İstatistikleri 1950-1996, Ankara: DİE Yayın No: 1730,1995.
- DİE Genel Nüfus Sayımı, 1990: Daimi İkametgaha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE Yayın No:2069, 1997.
- DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ankara: DİE Yayın No: 2759, 2003.
- DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri: Şanlıurfa, DİE Yayın No: 2723, 2002.
- DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 2000, Ankara: DİE Yayın No: 2466, 2001.
- DİE, İl Göstergeleri 1980-2003, Yayın No: 2902, 2004, s.78-80.
- Doh, R. (1984). “Inter-Provincial Migration In Turkey And Its Socio-Economic Background: A Correlation Analysis”, *Nüfus Bilim Dergisi*, 66, 49-61.
- Günay, D. ve Günay, A. (2016). “Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim Okullaşma Oranları ve Gelişmeler”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 6 (1), 13-30.
- Koyuncu, A. (2017). Kentleşme ve göç. İstanbul: Hikmet Evi Yayınları.
- Kızılgöl, Ö.A. ve Kuvat, Ö. (2020). “Sosyo-Ekonomik Göstergelere Göre Türkiye’de Düzey 1 Bölgelerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile İncelenmesi”, 12 (22), 113-136.
- Lee, E. S. (1966). “A Theory Of Migration”, *Demography*, 3(1), 47-57.
- Millington, J. (1994). Migration, wages, unemployment and the housing market a literature review. *International Journal of Manpower*, 15(9), 89-133.
- Özbay, F. ve Gör, K. (2020). “İtme ve Çekme Faktörlerinin Etkisiyle Türkiye’de Bölgeler Arasında Gerçekleşen İç Göçler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Atlas Journal*, 6(36), 1161-1172.
- Özdemir, H. (2012). Türkiye’de iç göçler üzerine genel bir değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*, 30, 1-18.
- Özyakışır, D. (2013). Göç, kuram ve bölgesel bir uygulama. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- TÜİK, Genel Nüfus Sayımı 2000 Göç İstatistikleri, DİE Yayın No: 2976, 2005.
- Yakar, M. ve Saracli, S. (2010). “Türkiye’de İller Arası Net Göç İle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Arasındaki İlişkilerin Analizi”, *Nature Sciences*, 5 (2), 46-59.
- https://turkstatweb.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=532, Erişim Tarihi: 08.03.2021.
- https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1108, Erişim Tarihi: 20.04.2020.
- <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, Erişim Tarihi: 12.02.2020.
- <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, Erişim Tarihi: 12.02.2020.
- <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do>, Erişim Tarihi: 12.02.2020.
- https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1095 Erişim Tarihi: 24.02.2021.
- https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, Erişim Tarihi: 20.05.2021.